

УДК 343.102

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ТАКТИКИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З РЕВІЗОРОМ

Марушев А. Д.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики
Національного університету
«Юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

Анотація: Стаття присвячується вивченню теоретичних передумов основ взаємодії слідчого й ревізора. З урахуванням кримінально-процесуальної специфіки функціональних завдань слідчого й ревізора, пропонується новий науковий підхід до розуміння тактики їхньої взаємодії у процесі організації й проведення ревізії. Крім того, необхідно позначити основні методологічні підходи й можливі напрями організації й тактики взаємодії слідчого й ревізора на досудовому розслідуванні.

Ключові слова: криміналістика, взаємодія, слідчий, ревізор, тактика взаємодії.

Аннотация: Статья посвящается изучению теоретических предпосылок основ взаимодействия следователя и ревизора. С учетом уголовно-процессуальной специфики функциональных задач следователя и ревизора, предлагается новый научный подход к пониманию тактики их взаимодействия в процессе организации и проведения ревизии. Кроме того, необходимо обозначить основные методологические подходы и возможные направления организации и тактики взаимодействия следователя и ревизора на досудебном расследовании.

Ключевые слова: взаимодействие, следователь, ревизор, тактика взаимодействия.

Annotation: The article is devoted to studying of theoretical preconditions of bases of interaction of the investigator and the auditor. Taking into account criminal procedure specifics of functional tasks of the investigator and the auditor, new scientific approach to understanding of tactics of their interaction in the course of the organization and carrying out audit is offered. Besides, it is necessary to designate the main methodological approaches and the possible directions of the organization and tactics of interaction of the investigator and the auditor on pre-judicial investigation.

Key words: interaction, investigator, auditor, interaction tactics.

Загальні питання взаємодії слідчого та органів дізнання, взаємодії слідчого з прокурором, взаємодії слідчого з експертами розглядаються не тільки криміналістикою, а й кримінальним процесом і теорією оперативно-розшукової діяльності [6, с. 6-7]. У криміналістичній літературі такі вчені, як Р.С. Белкин, Н.П. Яблоков, Ю.Г. Корухов, О.Н. Колісниченко, В.О. Коновалова, Г.А. Матусовський, В.Г. Танасевич, В.Ю. Шепітько значну увагу приділили з'ясуванню сутності й визначенню вихідних понять взаємодії слідчих з оперативно-розшуковими органами, інших служб правоохоронних органів, спеціалістів і експертів. Досліджуючи взаємодію суб'єктів у кримінальному провадженні, Г.А. Матусовський зазначає, що на сьогодні в криміналістиці значної уваги приділяється лише питанням взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами правоохоронних органів. У реальну ж систему взаємодії, що здійснюється у практичній діяльності розслідування економічних злочинів входять також органи Національного банку, Міністерства фінансів, Державного казначейства, Державна фінансова інспекція України та інші, а також експерти, фахівці і консультанти відповідних галузей знань, аудиторів, представники підприємств, установ і організацій [4, с. 163].

Викладене свідчить про те, що у криміналістичній науці сформовані різні підходи до визначення суб'єктів взаємодії. Безперечно, як звуження, так і розширення кола учасників взаємодії не дозволяє і дотепер повною мірою дати більш-менш уніфіковане вихідне поняття взаємодії, визначити його основні тактичні й методичні положення.

Окремою проблемою, на наш погляд, виступає сутність і ефективність взаємодії слідчого з ревізором у процесі досудового розслідування. Ми згодні, що матеріали комплексних ревізій, які передані в органи внутрішніх справ, часто стають підставою для порушення кримінальних справ про розкрадання майна підприємства [1, с. 222], але саме матеріали переданих ревізій не містять ознаки злочинів і тільки ретельне вивчення їх за допомогою ревізора, та проведення подальших перевірочних та слідчих дій дозволяє виявити ознаки злочину, а слідчому прийти до висновку про вчинений злочин.

Організаційно-тактична взаємодія слідчого з ревізором в кримінальному провадженні виникає в декількох випадках, залежно від конкретної ситуації, у тому числі:

- коли на стадії оцінки отриманої інформації у процесі досудового розслідування слідчий приходять до висновку про необхідність проведення документальної ревізії для підтвердження або спростування версій, що відпрацьовуються;

- коли залучений експерт для проведення судово-економічної експертизи з дослідження документів бухгалтерського обліку, мотивовано повідомляє про неможливість проведення експертизи за поставленим запитанням без попереднього дослідження бухгалтерських документів шляхом проведення документальної ревізії.

У загальному вигляді, на нашу думку, до загальних організаційно-тактичних форм взаємодії слідчого з органами Державної фінансової інспекції варто відносити:

- своєчасну передачу інформації про виявленні істотні порушення,

зловживання і недоліки на підприємстві в процесі проведення планової документальної ревізії правоохоронним органам;

- спільну розробку пропозицій, що спрямована на з'ясування причин

та умов виявлених правопорушень та застосування заходів щодо їх усунення;

- планування проведення спільних перевірок суб'єктів господарювання та обговорення отриманих результатів;

- усунення причин, які сприяють якісному проведенню перевірок ревізорами Державної фінансової інспекції.

- проведення спільних нарад щодо обміну досвідом виявлених правопорушень, обговорення питань удосконалення форм взаємодії і погодженості дій стосовно виявлення правопорушень.

Треба зазначити, що специфіка розслідування господарських злочинів полягає у тому, що більшість слідів протиправних дій залишаються в документах. Сама суть господарської діяльності припускає обов'язкове ведення документації. Цей фактор обумовлює документальну ревізію як один з ефективних методів виявлення злочинних порушень у сфері господарювання [2, с. 7]. Практично неможливо провести досудове розслідування таких злочинів не маючи результатів попереднього дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Ось чому документальна ревізія, яка являє, на наш погляд, собою спосіб збирання доказів і є діючим інструментом боротьби з різного роду розкраданнями.

У результаті проведення ревізії слідчий отримує акт ревізії з додатками у вигляді документів та інших матеріалів. Акт ревізії в якості джерела доказів відноситься до розряду «інших документів». За його допомогою слідчий встановлює фактичні дані, що мають значення для справи, і використовує їх для доказування певних обставин.

У своєму завданні працівник правоохоронних органів, слідства вправі обґрунтовано ставити питання про застосування ревізором окремих прийомів і способів перевірки: відновлення кількісно-сумового обліку, контрольного звірення, обмірювання виконаних робіт та ін. Ініціатива в постановці питання про застосування окремих прийомів перевірки може виходити від того, кого перевіряють, який, ознайомившись з актом ревізії, заявить про свою незгоду з висновками ревізора через невикористання ним деяких методів перевірки.

Організаційно-тактична взаємодія слідчого з ревізором виникає коли слідчий у процесі досудового розслідування, встановив, наприклад, вагомі документальні і фактичні невідповідності у бухгалтерських документах і прийшов до висновку про необхідність проведення документальної ревізії. Ми згодні, що умовно процес взаємодії слідчого з ревізором поділити на декілька етапів [5, с. 190-191]:

Перший етап - підготовчий. На цьому етапі слідчий вирішує такі тактичні завдання: а) який орган повинен провести документальну ревізію; б) якщо ревізори цього органу проводили планову ревізію, то вилучити акт проведеної ревізії для встановлення виявлених недоліків; г) встановити особисту незацікавленості ревізорів у кримінальному

провадженні (наприклад, ревізор не повинен мати родинних (дружніх) зв'язків з особою (особами), діяльність якої ревізується; родинних (дружніх) зв'язків з керівництвом підприємства, де проводиться перевірка тощо). Якщо є дані про причетність його до зловживань або іншої особистої зацікавленості, що може відобразитися на об'єктивності ревізії, слідчий повинен ужити заходів щодо відсторонення цього ревізора, а проведення ревізії доручити іншим особам; д) визначити матеріали кримінального провадження і об'єм інформації з якою необхідно буде ознайомити ревізора для доброякісності проведення ревізії; е) усунути можливості розголошення виявлених зловживань [3, с. 49-50].

Сам процес взаємодії слідчого з ревізором починається з моменту видання керівником Державної фінансової інспекції наказу про призначення ревізії, у якому зазначається склад ревізійної групи і терміни проведення перевірки. На цьому етапі ревізори ознайомлюються зі змістом матеріалів попередніх ревізій, аналізують звітність організації, що перевіряється, складають план майбутньої ревізії.

План обов'язково узгоджується зі слідчим, як ініціатором проведення ревізії. При цьому спільно обговорюються і вирішуються такі питання, як: а) раптовість початку ревізії на підприємстві, що ревізується; б) методи проведення ревізії; в) раптовість проведення окремих ревізійних процедур (інвентаризація, контрольного відпуску сировини у виробництво); г) черговість і терміни проведення окремих ревізійних і слідчих дій; д) черговість виклику осіб для одержання пояснень ревізором і на допит к слідчому; е) порядок вилучення і збереження документів, які мають доказове значення; ж) порядок звертання ревізора в інші організації для проведення зустрічних перевірок; з) порядок своєчасного інформування слідчого про доцільність і забезпеченість проведення окремих ревізійних дій або усунення дій пов'язаних з перешкоджанням проведення ревізії; і) визначення спеціалістів необхідних для проведення окремих ревізійних дій та ін. Правильне вирішення зазначених тактичних питань має велике значення для забезпечення найбільшої ефективності ревізійної перевірки і вирішення завдань встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Другий етап – невідкладні контрольні дії ревізора. На цьому етапі ревізор опечатує місця збереження коштів, матеріальних цінностей, складські приміщення. Одночасно він пред'являє керівнику організації, що ревізується, документи про призначення ревізії і знайомить його зі складом ревізійної групи та приступають до проведення перевірки.

На цьому етапі слідчий повинен вжити усі заходи щодо забезпечення:

- схоронності бухгалтерських документів шляхом їх вилучення або опечатування місць збереження;
- об'єктивності ревізора шляхом усунення будь-яких тисків на нього з боку осіб, які перевіряються;
- координацію дій ревізора шляхом використання (у припустимих межах) інформації отриманої під час досудового розслідування і слідчих дій про незаконну діяльність осіб, які перевіряються;

- здійснювати вилучення документів цілеспрямовано, з урахуванням специфіки майбутніх ревізійних методів й об'єктів майбутньої перевірки.

На початку ревізії співробітник правоохоронного органа буде свої відносини з ревізором таким чином, щоб останній систематично інформував його про хід подальших ревізійних дій і негайно повідомляв про виявлення фактів зловживань.

Третій етап – проведення контрольних дій. Цей етап складається з двох стадій.

На початковій стадії здійснюється загальна перевірка господарської діяльності. Ревізор спочатку ознайомлюється зі зведеною документацією, зі звітністю окремих структурних підрозділів, застосовує методи економічного аналізу й уточнює методи перевірки і види операцій, кількість бухгалтерських документів, які доречно більш глибоко дослідити. Таким чином, основна мета цього етапу – виділення ділянок господарської діяльності і конкретних операцій потребуючих детальної перевірки.

Друга стадія роботи ревізора на цьому етапі передбачає детальне дослідження господарської операції і передбачає роботу ревізора з первинними документами і виконання ряду конкретних дій, таких, як зустрічна перевірка, метод взаємного контролю та ін. Проведення ревізії за зверненням слідчого, дозволяє виявляти не тільки обставини, що сприяли зловживанням, а й інші порушення і недоліки на різних ділянках виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємства. Їх виявлення входить у загальні задачі ревізії як засобу фінансового контролю, і ревізори повинні їх установлювати, якщо навіть у завданні не поставлено відповідне питання. Про виявленні нові істотні порушення ревізор повинен негайно інформувати слідчого.

Ревізор у разі необхідності і за узгодженням із слідчим у рамках своєї компетенції проводить зустрічні перевірки в підприємствах і організаціях, які здійснюють взаємні розрахунки з організацією, що ревізується.

Не чекаючи закінчення ревізії, слідчий повинен сам активно вести розслідування злочинів, у тому числі і пов'язаних з ними обставин, що є предметом ревізійної перевірки. Припиняти, затримувати розслідування в справі на період проведення ревізії не допускається.

Під час проведення ревізії слідчий повинен: а) поєднати використання ревізійних методів із застосуванням інших засобів доказування з метою швидкого розслідування злочину; б) на основі отриманих по розслідуваній справі матеріалів вчасно направляти діяльність ревізора на найбільш криміногенні ділянки підприємства, що ревізується; в) не чекаючи закінчення ревізії, здійснювати необхідну перевірку нових обставин, що виявляються в процесі ревізії.

Перераховані тактичні задачі тісно взаємозалежні та їх виконання повинно здійснюватися одночасно. Стежачи за роботою ревізора і реально оцінюючи

його можливості, слідчий сам може зробити багато чого для виявлення і доказування нових фактів (епізодів) злочинної діяльності та інших пов'язаних з ними обставин. Слідчий повинен забезпечити, щоб ревізор під час проведення перевірочних дій забезпечив їх об'єктивність та законність. З цією метою особам, які ревізуються, ревізор повинен надати можливість:

- давати пояснення в ході ревізії і представляти необхідні документи;

- вимагати проведення додаткової перевірки обставин, які мають відношення до кримінального провадження;

- брати участь у проведенні ревізії;

- ознайомлюватися з актом документальної ревізії і давати стосовно нього відповідні пояснення.

Четвертий етап – складання документів про результати ревізії. Результати ревізії оформляються актом у трьох примірниках, який складається на паперовому носії державною мовою і повинен мати наскрізну нумерацію сторінок. У процесі складання акту, ревізор повинен враховувати не тільки питання, що поставлені у завданні, а і про виявленні нові істотні порушення. Виявлення входить у загальні задачі ревізії як засобу фінансового контролю і ревізори повинні їх установлювати, якщо навіть у завданні не поставлено відповідне питання. Про це ревізор повинен негайно інформувати слідчого.

Отже, підводячи підсумок викладеному, треба зазначити, що процес взаємодії між слідчим та ревізором треба розглядати в декількох аспектах. По перше, це коли взаємодія між ними здійснюється на основі законодавчих актів. По друге, це психологічний аспект взаємодії слідчого та ревізора. Встановлення психологічного контакту слідчим з ревізором у процесі взаємодії дозволяє максимально використовувати можливості, сили і засоби кожного з них, виключає елементи не виправданого дублювання, нерациональної витрати наявних сил і засобів, дозволяє за необхідності зосередити зусилля на найважливішому напрямі перевірки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Камлік М.І. Судова бухгалтерія: Підручник. – К.: Атака, 2000. – 336 с.
2. Климова З.П. Процессуальная сущность требования производства ревизии и ее проведение при расследовании преступления: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 1974. – 27 с.
3. Ларин А.М. Работа следователя с доказательствами. – М., 1966. – 149 с.
4. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ: Монография. – Харьков: Консум, 1999. – 480 с.
5. Марушев А.Д. Сучасна правова наука: теорія та практика: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції / Від. ред. С.В. Дьоменко, В.В. Лень – Запоріжжя: ФОРМ Заленкевич Л.Л., 2013. – 29 квітня. – 232 с.
6. Тертышник В.М., Слинько С.В. Тайное становится явным: взаимодействие следователя, оперативного работника и эксперта-криминалиста при раскрытии и расследовании преступлений: учеб. пособ. – Х.: ИКФ «Гриф», 1997. – С. 68.